Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

Samuel Freeman (ed.), The Cambridge Companion to Rawls, Cambridge: Cambridge University Press 2003, 598 p.

Hoe kun je het beste het werk van een filosoof leren kennen? Volgens de uitgever van de *Cambridge Companions* kan een bundel artikelen over dat werk, geschreven door bekende wijsgeren, je er het best bij helpen. 'One aim of the series is to dispel the intimidation readers often feel when faced with the work of a difficult and challenging thinker.' In welke mate dit doel bereikt wordt, is jammer genoeg niet bekend. Het zou aardig zijn wanneer de uitgever er eens een onderzoekje naar laat verrichten. Ik ben in elk geval

strafbaarheid van homoseksualiteit in Noord-Ierland te handhaven, ook als de opvattingen en dientengevolge de wetten in andere delen van het Verenigd Koninkrijk liberaler waren geworden. Het lezen van de door Van der Burg geciteerde passage in context leert dat het Hof de veranderde opvattingen in andere lidstaten slechts gebruikt als presumptie voor de stelling dat ook de opvattingen in Noord-Ierland wel eens veranderd zouden kunnen zijn, hetgeen vervolgens door de passage over het niet meer vervolgen van homoseksuelen nader geadstrudeerd wordt. In dat licht is dan kennelijk de gewraakte strafbepaling geen 'pressing social need'. Van een fundamenteel privacyrecht van homoseksuelen om niet gestraft te worden voor homoseksueel verkeer is bij het Hof geen sprake.

4 Coherentie heeft een temporele en dynamiserende dimensie, omdat de eis van coherentie inhoudt dat we het bestaande recht zo coherent mogelijk moeten interpreteren en daarmee coherenter moeten maken dan het 'is'. Maar de eis van coherentie pleegt niet in te houden dat het recht van volgend jaar coherent moet zijn met het recht van vorig jaar (het probleem van coherentie door de tijd heen is een apart probleem, dat door Rozemond in de door Van der Burg gemelde pagina's van zijn proefschrift niet aan de orde is gesteld). En dus is de coherentie-eis niet een verdere belemmering voor de rechtsontwikkeling dan de eisen van gelijkheid en gelijkwaardigheid.

zeer benieuwd naar de uitkomsten, maar verwacht niet erg gunstige. Het lijkt me behoorlijk onwaarschijnlijk dat beginnende filosofen door bijvoorbeeld *The Cambridge Companion to Rawls* hun vrees voor Rawls' werk zijn kwijtgeraakt.

Ik beweer niet dat *The Cambridge Companion to Rawls* niet geslaagd is als een werk in het brede en veelzijdige genre van de secundaire literatuur. Ik meen wel dat het boek niet geschikt is voor startende wijsgeren. De vijftien artikelen in de bundel veronderstellen namelijk grondige kennis van Rawls' boeken. Beginnende filosofen kunnen denk ik het beste met Rawls' werk zelf beginnen of, als ze dat niet zo zien zitten, met een laagdrempelige, haast jargonloze recensie van Rawls' werk, bijvoorbeeld Stuart Hampshires 'Liberalism. The New Twist' – een bespreking van Rawls' *Political Liberalism* in *The New York Review of Books* van 12 augustus 1993.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gedigitaliseerd door Boom Juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

De vrees die lezers zouden kunnen voelen voor primaire literatuur is in het geval van de meeste filosofen – enkele Duitse denkers uitgezonderd – ook helemaal niet op zijn plaats. En ook al zou die vrees gerechtvaardigd zijn: er is eenvoudig geen andere mogelijkheid om primaire wijsgerige teksten te begrijpen dan ze gewoon zelf te bestuderen. Een ander kan ze immers niet voor jou begrijpen. In het geval van Rawls zit er niets anders op dan te beginnen met *A Theory of Justice* uit 1971 en dan *Political Liberalism* (1993) te lezen, eventueel gevolgd door het heldere essay 'The Idea of Public Reason Revisited', dat onder andere is opgenomen in *The Law of Peoples* (1999).

Pas als de primaire werken zijn bestudeerd en de lezer zelf een verhaal van het materiaal heeft gemaakt – want dat lijkt begrijpen te zijn –, is het tijd voor secundaire literatuur als *The Cambridge Companion to Rawls* (2003). Die secundaire literatuur heeft dan ook meteen een functie. En die bestaat er niet in het primaire werk te introduceren of uit te leggen, maar om de zelfgemaakte uitleg te controleren. Zijn er wijsgeren die het met jouw analyse eens zijn? Of neem je een volledig afwijkende positie in? In dat laatste geval moet jouw interpretatie nog eens aan een kritisch onderzoek worden onderworpen – hoewel op zichzelf genomen alleen staan in een mening helemaal niet betekent dat je ongelijk hebt.

Wat de uitkomst van deze toets ook oplevert, wanneer je jouw interpretatie verdedigt, bijvoorbeeld in een wijsgerig artikel, dus voor een hooggeleerd lezerspubliek, heb je wat aan secundaire literatuur als *The Cambridge Companion*. Je kunt je interpretatie kracht bij zetten door te vertellen dat filosofen X en Y dit ook zo zien en je kunt je kwetsbaar opstellen door aan te geven waarom wijsgeer Z het volgens jou niet helemaal heeft begrepen. Met de *Companion* haal je zo in één klap een hoop gezagsargumenten in huis.

Maar secundaire literatuur heeft niet alleen de functie jou te helpen overtuigende artikelen te schrijven. Zij dient niet alleen de auteur. Zij dient, precies doordat jij steun zoekt bij gezaghebbende uitleggers, ook het lezerspu-

bliek. Dat publiek vindt het wel plezierig te weten welke filosofen, die zij al kennen, het met jou eens zijn. Het wil jouw betoog plaatsen ten opzichte van al vertrouwde, betrouwbare filosofen. *The Cambridge Companion to Rawls* kan beide rollen goed spelen, zij dient zowel schrijver als lezerspubliek, want de filosofen die eraan meewerken, hebben allen een bekende naam.

Dit artikel in Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom Juridisch. Zij bestemt voor anonieme lezoeker

Twee andere pluspunten zijn dat de bijdragen nieuw zijn – Rawls' laatste publicaties zijn erin verwerkt – en over allerlei aspecten van Rawls' theorie gaan. Ik licht dat laatste kort toe. Na de inleiding van Samuel Freeman, die uitlegt dat de stabiliteit van 'justice as fairness' in *A Theory of Justice* berust op een ethiek of levensbeschouwing waarin de autonomie van de mens centraal staat en in *Political Liberalism* op de 'politieke beschouwing' volgens welke burgers vrij en gelijk zijn, benadrukt Thomas Nagel in het eerste hoofdstuk de inhoud van Rawls' beginselen van rechtvaardigheid door ze af te zetten tegen liberale, socialistische en libertaristische alternatieven. Joshua Cohen onderzoekt in het tweede hoofdstuk de plaats van de waarde van democratie in Rawls' filosofie. Hij lijkt de conclusie te trekken dat Rawls te weinig ruimte biedt aan meningsverschillen over rechtvaardigheid. Nadat T.M. Scanlon de verschillende rechtvaardigingsmethoden van Rawls heeft geanalyseerd, verdedigt Amy Gutmann de stelling – die doet denken aan *Democracy and Disagreement* (1996) dat ze met Dennis Thompson schreef – dat Rawls' opvatting van 'publieke argumentatie' ('public reason') te veel argumenten uit de politieke arena weert. In de hoofdstukken die op Gutmanns bijdrage volgen, worden telkens onderdelen van *A Theory of Justice* onder de loep genomen – het 'difference principle' (Philippe van Parijs), het gelijkheidsbegrip (Norman Daniels) en de stabiliteit van 'justice as fairness' (Samuel Freeman). *Political Liberalism* staat centraal in de hoofdstukken acht tot en met elf. Bijzonder qua vorm is de bijdrage van Burton Dreben. Omdat deze denker overleed vóór hij zijn stuk kon afmaken, is zijn lezing over de ontwikkeling van Rawls' gedachtegang afgedrukt, inclusief vragen uit het publiek en antwoorden van de spreker. Dat maakt het stuk erg goed leesbaar – misschien de ideale vorm voor secundaire literatuur? Onora O'Neill behandelt vervolgens de verschillen tussen Rawls' constructivisme en dat van Kant, en Charles Larmore bespreekt het begrip 'public reason'. In de laatste drie hoofdstukken wordt Rawls' theorie geconfronteerd met het utilisme (Samuel Scheffler), het communitarisme (Stephan Mulhall en Adam Swift) en het feminisme (Martha Nussbaum).

Ik kan de inhoud van de bijdragen hier natuurlijk niet netjes weergeven. Daarvoor zijn ze te omvangrijk en te complex. Ik heb op de kwaliteit van de bijdragen ook geen kritiek. Wat wel problematisch is, is het ontbreken van een kritische, vernieuwende, vooruitziende blik. De artikelen zijn qua toon uiterst positief over Rawls' prestaties en hoewel zijn werk zonder twijfel uiterst indrukwekkend is, zijn in het verleden toch ook kritische commenta-

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

ren op zijn filosofie naar voren gebracht, bijvoorbeeld van communitaristen, feministen en libertaristen. In het hoofdstuk over communitarisme en dat over feminisme is de conclusie echter dat de kritieken Rawls' theorie niet treffen of dat de theorie met enkele kleine aanpassingen kan worden gered. Het beeld dat zo ontstaat, is nogal eenzijdig. Het is erg jammer dat er geen analyses van tegenstanders in het boek terecht zijn gekomen, want een leerling interpreteert anders dan een criticus en het lezerspubliek is erbij gebaat beide gezichten van Rawls' theorie te zien.

Het valt te betreuren dat bijvoorbeeld Jeremy Waldron en de al eerder genoemde Stuart Hampshire geen bijdragen hebben mogen leveren. Deze filosofen hebben, zo blijkt uit eerdere kritieken – zie hoofdstuk 7 uit Waldrons *Law and Disagreement* (1999) en Hampshires *Justice is Conflict* (1999) –, de stelling onderbouwd dat er altijd onenigheid zal bestaan over rechtvaardigheidsopvattingen en dat Rawls' begrip van 'publieke argumentatie', waarmee hij alleen liberale argumenten toelaatbaar acht voor het onderbouwen van politieke besluiten over rechtvaardigheid, het politieke debat te zeer beperkt. Waldron en Hampshire benadrukken het belang van open en eerlijke politieke discussies waarin ook tegenstanders van het liberalisme aan bod kunnen komen. In de *Companion* verwijzen verschillende auteurs naar (de vermeende dwalingen van) deze denkers, maar dan is het toch eerlijker ze ook zelf aan het woord te laten.

A.J. Wolthuis (Amsterdam)